

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-וילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוני' בר-אילן

בלוג מס' 68: אם לא קוראים, קורעים

הפעם נתחיל עם בוחן. נניח שאנו מבצעים ניסוי עם סטודנטים. ראשית, נותנים לכל נבחן שאלון שעוסק בכדורסל: חוקים, כוכבים, קבוצות, ביצועים וכו'. בשלב השני, בוחנים כל אחד בקריאת טקסטים מתחומי חיים שונים ומשונים – מהירות הקריאה, דיוק, הבנה וכו'. לאחר הבוחן השני, ממיינים את הנבחנים לשתי קבוצות: אלה שקיבלו ציון נמוך בקריאה אך גבוה בדיעת כדורסל; ואלה שקיבלו ציון גבוה בקריאה אך נמוך בהכרת כדורסל (את כל השאר שולחים הביתה). עכשיו מבצעים את המבחן השלישי והמכריע: לשתי הקבוצות נותנים לקרוא טקסט ארוך על ההיסטוריה של הכדורסל.

והנה הבוחן שלכם: אלו משתי הקבוצות תקבל ציון גבוה יותר בממוצע? יש תשובה, כי ניסוי זה אכן בוצע (בהבדל קטן: מדובר בבייסבול אמריקני ולא בכדורסל), כפי שדווח בספר חדש:

E. D. Hirsch Jr. The Knowledge Deficit, Houghton Mifflin, 2006 (192 pages).

הציון הגבוה יותר הושג על ידי הקבוצה שלא ידעה מאומה על כדורסל! הכיצד? מסתבר, שמה שקובע בהבנת הנקרא של חומרים חדשים אינו ידע קודם בתחום אלא ידע רחב בתחומים רבים. כלומר, מי משיג ציון גבוה בקריאה? מי שקורא הרבה. ומי שקורא הרבה מן הסתם יודע הרבה ומסוגל להביא, לשלב וליישם את הידע שלו לכל סוג של תוכן, אפילו מתחום שזר לו.

מהו מוסר ההשכל שאין לגבי "ההשכלה הגבוהה"? אחד | התחלואים | המרכזיים של הסטודנטים בארץ (אמנם זו הכללה, אך בפירוש לא גסה) הינה העובדה שאין הם קוראים "להנאתם" ובקושי קוראים רק חלק מחומר הקריאה בקורסים שלהם. אין ברצוני להיכנס לסיבות לכך – נושא זה כשלעצמו יכול למלא פוסט שלם – אלא להשלכות התופעה ואולי לדרכים שהמרצים יכולים להילחם בתופעה, לטובת הסטודנטים עצמם.

נתחיל בכך, שהרבה סטודנטים אינם מבינים מהי תכלית ההשכלה הגבוהה. לא מעט (הרוב?) שואפים לתעודה הנכספת כי היא תשפר את יכולתם להשיג משרה טובה או לשדרג את תלוש המשכורת שלהם במקום עבודתם. אולם, זוהי צרות אופקים חמורה, מאחר שהיא מתמקדת בהווה ובעתיד הקרוב ואינה עוסקת בטווח הביניים ובטווח הארוך בחיי הסטודנט.

ההשכלה הגבוהה אמורה להקנות (בין השאר) שני דברים חשובים להמשך החיים: מיומנות לימוד-עצמי; סקרנות אינטלקטואלית ודרבון-עצמי להגיע ללימוד עצמי. כפי שכבר כתבתי בפוסטים קודמים, בעידן שלנו הידע (ובוודאי המידע!) מתיישן במהירות – תוך פחות מעשר שנים כמחצית כל מה שנלמד כבר אינו רלוונטי. אם האדם יעבוד עוד 40 שנה אחרי התואר ויחיה בממוצע עוד שישים שנה, אז ברור שלימוד תואר לשם המשרה הראשונה מפספסת את העיקר.

אז מה עושים? ראשית, בדרך זו או אחרת, חייבים להסביר "עובדות חיים" אלו לסטודנטים, אשר נטולים התבוננות היסטורית כלשהי. אדם בגיל עשרים ומשהו אינו מבין בכלל עד כמה רחוק התקדמה החברה מאז הולדתו – ובוודאי לא יחשוב למה יזדקק אינטלקטואלית בעוד עשרים שנה ומעלה. לא צריך עתידן כדי לעמוד על המגמה החברתית הזו, שרק תתעצם בשנים הבאות.

הערה: אני לא יודעת למה אומרים תחלואים ולא תחלואות כי ביחיד זה באמת תחלואה. אבל ככה זה. בעצם, יש גם תחלואות, יש מילה כזאת. אבל יותר מקובל, אני חושבת לדבר על תחלואים.

שנית, יש לכלול בצורה מובנית ופורמאלית בלימודים את הקריאה "המורחבת". אתן דוגמה ממה שאני נוהג לעשות בקורסים שלי: במשך שנת הלימודים על הסטודנט לאתר כתבות עיתונאיות (או מאמרים ממקורות זמינים אחרים) אשר קשורים ומוסיפים לנושאי הקורס ולחומר הנלמד – וחומר זה חייב לקבל ביטוי במבחן בסוף הקורס. כלומר, אני משתדל "לאמן" את הסטודנטים, שתוך כדי קריאת עיתון וכו' עליהם לשים לב לתכנים שרלוונטיים להם ("מקצועית"), בתקווה שאת ההרגל הזה ימשיכו בחייהם לאחר סיום הקורס. אפשרות שנייה, שגם אותה הפעלתי בעבר: במקום עבודה אחת של כעשרה עמודים (בקורס בחירה רגיל), חייבתי את הסטודנטים לבחור עשר כתבות עיתונאיות במהלך השנה, כל כתבה על נושא/נקודה שונה שנלמד, ולכתוב עליה עמוד ניתוח: כיצד מוסיף, סותר, שופך אור חדש וכו' על מה שלמדנו בשיעורים.

מדוע כתבות עיתונאיות ולא מאמרים מדעיים? כמובן, בכל קורס שלי יש רשימה ביבליוגרפית אקדמית מסודרת, כמקובל. אולם, גם ברור שסוג כזה של מאמר לא ימשיכו הסטודנטים לקרוא בהמשך דרכם (אלא אם כן יבחרו בקריירה מחקרית ואז אילוצי המקצוע כבר יעשו את שלהם), אפילו אם תהיה להם נגישות לסוג כזה של חומר. מאידך גיסא, דרך האינטרנט ניתן היום להגיע בקלי קלות למאמרי עיתון, למגזינים ולכתבי-עת ("אנשים חושבים"), מלאים תובנות רציניות ואקטואליות (למי שמתעניין, האתר הטוב ביותר בעולם לאיתור מאמרים כאלה: www.alddaily.com – אזהרה: מי שנכנס "עלול" לפספס ארוחת ערב, שינה של לילה אחד ועוד... ממש ים של מאמרים מאלפים מתחומים שונים ומשונים).

כל הסוגיה הזאת מזכירה לי – ובעצם מהווה אותה גברת בשינוי אדרת – בעיית הפיגור בחינוך של ילדים מרקע סוציו-דמוגרפי נמוך. לעומת מה שנוטים לחשוב, הבעיה אינה כל כך היעדר משאבים כלכליים (הרי כמעט בכל מקום יש ספרייה ציבורית) אלא הסביבה והאווירה "האינטלקטואלית" שכל כך חסרה בבית. אם ילד גדל בלי שיראה ספר אחד בביתו, הוא לא יתייחס לקריאה באותו צימאון (שלא לדבר על יראת כבוד) של חברו לכיתה אשר הוריו קראו לו ספר כל לילה לפני השינה בהיותו פעוט ואשר ספרים סובבים אותו בקומו בבוקר. כנ"ל לגבי הסטודנטים שלנו – לא מספיק שתהיה ספרייה בקמפוס; על המרצים והמערכת כולה לדרבן את הסטודנטים להשתמש בה ובמקבילה לה מחוץ לקמפוס כהרגל וכדרך חיים.

התוצאה תהיה לימוד מקצועי-ספציפי הרבה יותר טוב. כפי ש"מפגרי הבייסבול" למעלה לא התקשו בכלל להבין את הטקסט על משחק מוזר זה, כך ככל שהסטודנטים שלנו יקראו – והשאלה מה הם קוראים היא כמעט זניחה! – יקל עליהם להבין ולנתח נכון את החומרים שנלמד אותם.

"מתוך שלא לשמה, בא לשמה" – פתגם מפורסם. ואיזה עם הגה אותו? עם הספר! עלינו להחזיר עטרה ליושנה, אחרת נחיה לא בספר אלא בספר של העולם המודרני...

שיהיה לכולנו יריד הבינלאומי לספר היהודי מוצלח.

wilzis@mail.biu.ac.il

נ.ב. בהמשך לפוסט הקודם (מס. 67), ראו גם:

<http://www.notes.co.il/gross/28491.asp>

ד"ר גרוס מביא הפרכות רבות נוספות לטיעונים האבסורדיים של העיתונאית מירב ארלוזורוב מדה מרקב (הארץ), בנוגע ל"תחלואי" ההשכלה הגבוהה בארץ.